

Magdalena Rzepka

redaktor naczelna

WPROWADZENIE

Numer, który oddajemy do rąk Czytelników, wychodzi w roku 2025, w którym obchodziliśmy 90. rocznicę Jubileuszowego Zlotu Harcerstwa Polskiego w Spale, wielkiego święta ruchu skautowego z 1935 r. Zlot ten, tak sugestywnie opisany w tekście Krzysztofa Wojtyczy, był nie tylko „miastem pod namiotami”, lecz także manifestacją siły wychowawczej harcerstwa, przeglądem dorobku pierwszego ćwierćwiecza i spotkaniem pokoleń – od weteranów walk o niepodległość po najmłodszych harcerzy i zuchy. W roku jubileuszu chcemy nie tyle wrócić do Spawy wspomnieniem, ile potraktować ją jako punkt odniesienia: pytanie o ciągłość, sens i aktualność harcerskiej służby.

W tegorocznym numerze silnie zaznaczony jest nurt historii i źródeł. Tomasz Ściborowski prowadzi czytelnika przez skomplikowany krajobraz źródeł do dziejów rodziny Małkowskich, pokazując, jak bardzo odpowiedzialna i wymagająca jest praca nad fundamentami harcerskiej historiografii. Marta Włodarczyk-Rybacka w dwóch tekstach – o działalności Komisji Historycznej Hufca ZHP Poznań-Wilda oraz o pracy z bohaterem historycznym na poziomie hufca – odsłania zaplecze instytucjonalne pamięci: komisje, zespoły, programy, które decydują o tym, w jaki sposób lokalne środowiska opowiadają swoją przeszłość kolejnym pokoleniom. Z kolei Marcin Binasiak, analizując harcerskie guziki mundurowe w latach 1917–1949, wprowadza nas w świat filobutonistyki, pokazując, że mundur i jego detale są równoprawnym źródłem do dziejów ruchu, świadectwem funkcjonowania regulaminów oraz praktyki codziennej harcerskiej służby. Ten blok dopełniają dwie recenzje Jakuba Deląga – książki Eugeniusza Loski o harcerstwie górnośląskim oraz monografii Krzysztofa Wojtyczy o żeglarstwie harcerskim w Krakowie, pokazujące, jak dynamicznie rozwija się współczesna historiografia ruchu i jak ważne jest czytanie nowych publikacji i dyskutowanie o nich.

Drugi wyraźny nurt stanowią historie lokalne i relacje uczestników, budujące żywą mapę polskiego harcerstwa. Marian Bąkowski w swoich wspomnieniach o początkach 7 Krakowskiej Drużyny Skautowej na Nowej Wsi zabiera nas do świata przedmieść sprzed stu lat – świata pól, Domu Młodzieżowego i rodzącego się skautingu, który formował charakter młodych ludzi na progu niepodległości. Julian Borkowski w obszernym, drugim już artykule o tej tematyce, przywraca pamięci zapomnianą historię Bojowych Szkół „Bloku Reduta” na warszawskiej Woli w 1944 r., pokazując harcerzy jako uczestników konspiracji i walki zbrojnej, a zarazem jako młodych ludzi, którzy w świecie wojny próbują zachować sens wychowania i służby. Barbara Morawska-Nowak opisuje początki harcerstwa w Słupcy i Kaliszu, wpisując lokalne środowiska w szerszy nurt ogólnopolskiego ruchu i pokazując, jak idea harcerska zakorzeniła się w mniejszych ośrodkach.

Tekst Ewy Pietrusińskiej, współtworzony z Hanną Urbańską, Anną Zaleską i Juliuszem Langnerem, przypomina Akcję „Spisz–Orawa” – wieloletnią szkołę służby, współpracy z lokalnymi społecznościami, przełamywania barier kulturowych i budowania zaufania między harcerzami a mieszkańcami regionu. Krzysztof Wojtycza w artykule o stanicach w Kosarzyskach pokazuje natomiast, jak bardzo konkretne miejsca – domy, polany, doliny – stają się „bohaterami zbiorowej biografii” ruchu. Ten historyczno-wspomnieniowy obraz dopełnia tekst Anny Żurawel-Drwoty o Akcji Polska–Francja w Hufcu ZHP Kraków-Śródmieście, przypominający, że harcerstwo, także w trudnych latach powojennych i okresie przełomu 1989 r., było ważnym uczestnikiem europejskiego dialogu i budowania skautowej jedności ponad granicami.

Trzeci blok tekstów ukazuje harcerstwo jako świadomą, współczesną pedagogikę. Julieta Małycha, autorka artykułu o kompetencjach społecznych rozwijanych w harcerstwie analizuje, jak system małych grup, pełnienie funkcji, służba i odpowiedzialność składają się na rozwój umiejętności interpersonalnych młodych ludzi – niezależnie od tego, czy działają w ZHP, ZHR czy Skautach Europy. Julia Nowak proponuje spojrzenie z perspektywy antropologii środowiskowej, pokazując obóz harcerski jako przestrzeń liminalną, w której przyroda, rytuał przejścia i wspólnota tworzą wyjątkowe środowisko wychowawcze. Jakub Jerzy Czarkowski, w artykule o rodzinie w harcerskim ideale wychowawczym, przypomina natomiast, że wychowanie harcerskie nigdy nie było pomyślane jako alternatywa wobec rodziny, lecz jako sprzymierzeniec rodziców w kształtowaniu dojrzałych, odpowiedzialnych obywateli.

Istotne miejsce zajmuje również nurt pokazujący harcerstwo w służbie publicznej i specjalnościach. Marek Ruszczak w artykule o kierowaniu ruchem stawia prowokacyjne pytanie: „zabawa czy służba?”, a następnie – poprzez opis praktyki i regulacji – pokazuje, że widoczna na skrzyżowaniach obecność harcerzy jest poważnym zadaniem społecznym, wymagającym przygotowania, odpowiedzialności i dojrzałości. W podobnym tonie brzmią wspomniane wcześniej teksty o Akcji „Spisz–Orawa” i Bojowych Szkołach – wszędzie tam harcerstwo wychodzi poza „świat organizacji”, wchodząc w świat wsi, miasta, państwa, czasami wprost w obszar obrony i bezpieczeństwa.

Na tym tle Złot w Spale – opisany przez Krzysztofa Wojtycę – wybrzmiewa jak naturalna klamra numeru: spotkanie pokoleń, imponujące przedsięwzięcie organizacyjne, miasto namiotów z własną infrastrukturą, a zarazem gęsta sieć indywidualnych przeżyć, zapisanych w kronikach drużyn, zastępów, utrwalonych w osobistych wspomnieniach.

W roku jubileuszu spalskiego oddajemy więc numer, który jest, jak zwykle, mozaiką artykułów naukowych, przyczynków, wspomnień, recenzji i opracowań źródłowych. Mamy nadzieję, że taka kompozycja nie tylko przybliży przeszłość, lecz także pomoże zadawać pytania o przyszłość: o to, jak dziedzictwo harcerstwa – od Małkowskich po współczesne obozy leśne, od guzików mundurowych po międzynarodowe akcje – może inspirować do odpowiedzialnej służby również dziś.